

Kunnskapsløftet, verdensarven og kulturminnene

En veiledning for lærere på barnetrinnet

Tema kulturminner og verdensarv blir her referert til i Kunnskapsløftet fra 2006. Ny generell del, overordnet plan, vil være gjeldende fra skoleåret 2019. Nye læreplaner i alle fag vil etter alt å dømme komme fra skoleåret 2020. Trolig vil både oppsett og formuleringer i læreplanen komme til å være annerledes enn planen fra 2006. Det er likevel sikkert at kulturminner, innbefattet verdensarv, kommer inn som viktige elementer i de nye læreplanene.

Kulturminner og kulturarv har et stort potensial for å gi innhold til samtlige punkter som er referert under. Verdensarven er en viktig del av kulturarven i kommunene Notodden, Tinn og Vinje. Den kan læreren levedegjøre og integrere i en rekke fag. På den måten kan verdensarven inspirere undervisningen til å bli konkret. Den kan også fint settes i sammenheng med elevens hverdag i nærmiljøet. Det er viktig å ha det klart for seg at Rjukan – Notodden industriarv er en del av et internasjonalt prosjekt; FNs konvensjon om verdensarven. Dette aspektet vil bli tatt opp i andre dokument.

Formålet med opplæringen

Fra skoleåret 2018/19 er den tidligere generelle delen fra 1997 erstattet med følgende :

Opplæringslovens formålsparagraf lyder slik: (Udir 2017)

Opplæringa i skole og lærebedrift skal, i samarbeid og forståing med heimen, opne dører mot verda og framtida og gi elevane og lærlingane historisk og kulturell innsikt og forankring.

Opplæringa skal byggje på grunnleggjande verdiar i kristen og humanistisk arv og tradisjon, slik som respekt for menneskeverdet og naturen, på åndsfridom, nestekjærleik, tilgjeving, likeverd og solidaritet, verdiar som òg kjem til uttrykk i ulike religionar og livssyn og som er forankra i menneskerettane.

Opplæringa skal bidra til å utvide kjennskapen til og forståinga av den nasjonale kulturarven og vår felles internasjonale kulturtradisjon.

Opplæringa skal gi innsikt i kulturelt mangfald og vise respekt for den einskilde si overtyding.

Ho skal fremje demokrati, likestilling og vitskapleg tenkjemåte. Elevane og lærlingane skal utvikle kunnskap, dugleik og holdningar for å kunne meistre liva sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet.

Dei skal få utfalde skaparglede, engasjement og utforskartrong. Elevane og lærlingane skal lære å tenkje kritisk og handle etisk og miljøbevisst. Dei skal ha medansvar og rett til medverknad. Skolen og lærebedrifta skal møte elevane og lærlingane med tillit, respekt og krav og gi dei utfordringar som fremjar danning og lærelyst. Alle

former for diskriminering skal motarbeidast.

(Opplæringsloven § 1-1)

Kulturarven i læreplanene (Gjelder Kunnskapsløftet fra 2006)

LÆREPLAN I NATURFAG

En viktig del av allmennkunnskapen er å kjenne til at naturvitenskapen er i utvikling, og at forskning og ny kunnskap i naturvitenskap og teknologi har stor betydning for samfunnsutvikling og for livsmiljø.

KOMPETANSEMÅL FOR FAGET

Etter 2. årstrinn

- Bruke sansene til å utforske verden i det nære miljøet
- Gjenkjenne og beskrive noen plante- og dyrearter og sortere dem
- lage gjenstander som kan bevege seg ved hjelp av vann eller luft og fortelle om det de har laget

Etter 4. årstrinn

- Bruke enkle måleinstrumenter til undersøkelser
- Samle og systematisere informasjon og beskrive noen utdødde dyrearter og dyregrupper og hvordan de levde
- Gjengi myter og sagn knyttet til stjernehimlen og nordlys i norsk-samisk tradisjon
- Gjenkjenne og sammenligne bærende strukturer i ulike byggverk i nærmiljøet

Verdensarv: Benytte lokal byggeskikk som eksempel. Byvandringer i Notodden og Rjukan. Besøke bygdetun for å studere byggeskikk. Se dokument om skulpturer og minnesmerker.

Etter 7. årstrinn

- Fortelle om hvordan noen plante-, sopp- og dyrearter brukes i ulike tradisjoner.
- Undersøke og beskrive sentrale egenskaper ved noen mineraler og bergarter og hvordan de har

blitt dannet.

- Gjøre greie for hvordan man gjennom tidene har brukt overføring av bevegelse til å utnytte energi i vind og vann.

Verdensarv: Her kommer Rjukan – Notodden verdensarv naturlig inn. Industrireisninga er basert på vannkraft. I skolenes nærmiljøer finnes mange kulturminner, deriblant kraftstasjoner som knyttes til utnyttning av vannet. DKS i Tinn har opplegg om elektrisitet.

Efter 10. årstrinn

- Planlegge og gjennomføre undersøkelser for å teste holdbarheten til egne hypoteser og velge publiseringsmåte.

- observere og gi eksempler på hvordan menneskelig aktiviteter har påvirket et naturområde, identifisere ulike interessegruppers syn på påvirkningen og foreslå tiltak som kan verne naturen for framtidige generasjoner.

Verdensarv: Industrireisninga innebar store inngrep i naturen. Vassdrag ble totalt endret på, og innsjøer, som Møsvatn fikk en helt annen størrelse og utforming. Det var en følge av regulering og bygging av Møsvatndammen. Alt dette har ført til store endringer. Bosettingsmønster og næringsliv ble endret. En vassdragsregulering har også følger for det biologiske mangfoldet. Se dokument om Møsstrand.

LÆREPLAN I SAMFUNNSFAG

- Faget skal stimulere til utvikling av kunnskap om det kulturelle mangfoldet i verden i fortid og samtid, og til forståelse av forholdet mellom naturen og de menneskeskapte omgivelsene.

Faget skal også medvirke til at elevene utvikler bevissthet om at mennesket inngår i en historisk sammenheng, og at en lang rekke historiske hendelser gjør at de er der de er i dag.

I det følgende er det gjengitt punkter fra Kunnskapsløftet. De kan tjene til referanse for de metodiske tipsene når verdensarv skal integreres i undervisninga.

HISTORIE

Hovedområdet dreier seg om undersøkelse og drøfting av hvordan menneske og samfunn har

forandra seg gjennom tidene. Historien viser hvordan mennesker skaper bilder av og former sin egen forståelse av fortiden. Å utvikle historisk oversikt og innsikt og å øve opp ferdigheter for hverdagsliv og deltagelse i samfunnet er sentrale elementer i hovedområdet.

KOMPETANSEMÅL I FAGET

Efter 4. årstrinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne:

- Bruke begrepene fortid, nåtid og framtid om seg selv og sin familie
- Presentere historiske emner ved hjelp av skrift, tegninger, bilde, film, modeller og digitale verktøy
- Skape fortellinger om mennesker i fortiden og snakke om forskjeller og likheter før og nå
- Utforske kilder og bruke dem til å lage etterligninger av gjenstander fra fortiden
- Fortelle om sin egen familie for en til to menneskealdrer siden, og om hvordan levevis og levekår har endret seg
- Gjenkjenne historiske spor i sitt eget lokalmiljø og undersøke lokale samlinger og minnesmerker
- Gjengi myter, sagn og eventyr med historisk innhold.

Verdensarv: Besøke bygdetun, gjennomføre byvandring, presentere lokale fortellinger fra dagligliv og arbeidsliv. Det finnes mange lokale sagn og fortellinger som kan benyttes. Se dokument om dette. Dokument skulpturer og minnesmerker passer godt.

Efter 7. årstrinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- Bruke begrepet periode og vise sammenhenger mellom fortiden og nåtiden ved å plassere en rekke historiske hendelser på en tidslinje
- Utforske ulike kilder og illustrere hvordan de kan gi ulik informasjon om fortiden
- Fortelle om hovedtrekk ved samfunnsutviklingen i Norge fra vikingtida til slutten av Dansketida.

Verdensarv: Lage tidslinje der viktige hendelser i Telemarks historie blir markert. Lese ulike lokale kilder.

Efter 10. årstrinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- Finne eksempel på hendelser som har vært med på å forme dagens Norge, og reflektere over hvordan samfunnet kunne ha blitt dersom hendelsene hadde utviklet seg annerledes
- Skape fortellinger om mennesker i fortiden, og slik vise hvordan rammer og verdier i samfunnet påvirker tanker og handlinger
- Søke etter og velge ut kilder, vurdere dem kritisk og vise hvordan ulike kilder kan framstille historien ulikt.

Verdensarv: Presentere ulike historier om Rjukan og Notodden, fra forskjellige perspektiv. Eks: Fra rallar og kokkas synspunkter. Filmen «Scener fra verdensarven» er aktuell.

LÆREPLAN I KUNST OG HÅNDVERK

Formål med faget:

Faget kunst og håndverk bærer i seg ulike tradisjoner, fra håndverkernes solide materialkunnskap og reproduserende arbeidsprosesser, via designernes idéutvikling og problemløsning til kunstens fritt skapende arbeid. Opplevelse av kunst, design og arkitektur og bevisstgjøring om kulturarven i et globalt perspektiv utgjør sentrale sider ved faget.

KOMPETANSEMÅL I FAGET

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne:

Innen visuell kommunikasjon

Efter 2. årstrinn

- eksperimentere med form, farge og rytme i border

Efter 4. årstrinn

- Visualisere og formidle egne inntrykk i ulike teknikker og materialer

Efter 7. årstrinn

- Fotograferer og manipulerer bilder digitalt og reflekterer over bruk av motiv og utsnitt

Efter 10. årstrinn

- Stilisere motiver med utgangspunkt i egne skisser i arbeid med mønstre, logo, skilt og piktogrammer.

Innen design

Efter 2. årstrinn

- lage enkle gjenstander og former i papir og tekstil gjennom å rive, klippe, lime, tvinne eller flette

Efter 4. årstrinn

- lage enkle gjenstander gjennom å strikke, veve, sy, spikre og skru i ulike materialer
- Bruke enkle, hensiktsmessige håndverktøy i arbeid med leire, tekstil, skinn og tre

Efter 7. årstrinn

- lage enkle bruksformer i ulike materialer og kunne gjøre rede for sammenhengen mellom idé, valg av materialer, håndverksteknikker, form, farge og funksjon
- Bruke formelementer fra ulike kulturer i utforming av gjenstander med dekorative elementer

Efter 10. årstrinn

- Samtale om hvorledes urfolk og andre kulturer har påvirket og inspirert ulike designuttrykk.

Innen kunst og arkitektur

Efter 2. årstrinn

- Bruke dekorative elementer fra kunst og kunsthåndverk i egne arbeider
- tegne hus fra nærmiljøet rett forfra og rett fra siden
- Samtale om opplevelsen av ulike typer hus og rom i nærmiljøet

Efter 4. årstrinn

- Bruke elementer fra helleristninger til antikken som utgangspunkt for eget, skapende arbeid
- tegne hus og rom sett rett ovenfra, rett forfra og rett fra siden
- Samtale om gater, plasser og bygninger med forskjellige bruksfunksjoner i nærmiljøet

Efter 7. årstrinn

- Gjøre rede for hvordan sentrale kunstnere i nasjonalromantikken, renessansen, impresjonismen og ekspresjonismen på ulike måter har satt spor etter seg

- Sammenligne bruk av teknikker og virkemidler innen folkekunst og kunsthåndverk i ulike kulturer ved bruk av digitale og andre kilder
- Beskrive særtrekk ved bygninger i nærmiljøet og sammenligne med nasjonale og internasjonale stilretninger

Efter 10. årstrinn

- Diskutere hvordan kunstnere i ulike kulturer har fremstilt mennesker gjennom tidene, og bruke dette som utgangspunkt for eget, skapende arbeid med portretter og skulptur
- Forklare hvordan klima, kultur og samfunnsforhold påvirker bygningers konstruksjon, valg av materialer, form, uttrykk og symbolfunksjon.

Verdensarv: Arkitektur i Rjukan og Notodden, samt stil-elementer i de tre verdensarvkommunene er aktuelle å ta i bruk for å nå målene i formingsfagene. Se eksempel fra Heddal ungdomsskole. Dokument minnesmerker og skulpturer aktuell også her.

LÆREPLAN I MUSIKK

Formål med faget:

Som et allmenndannende kunstfag skal musikkfaget gi elevene grunnlag for å kunne oppleve, reflektere over, forstå og ta del i musikalske uttrykk. Musikk tar opp i seg, uttrykker og formidler stemninger, tanker og følelser ved alle sider ved det å være menneske. Musikk er derfor en kilde både til selverkjennelse og mellommenneskelig forståelse på tvers av tid, sted og kultur.

KOMPETANSEMÅL MED FAGET

Efter 2. årstrinn

- Delta i leker med et variert repertoar av sanger, rim, regler, sangleker og danser
- Delta i framføring av sang, samspill og dans
- Gjenkjenne lyden av og kunne navnet på noen instrumenter

Efter 4. årstrinn

- Danse et utvalg av norske og internasjonale folkedanser
- Gjenkjenne norsk og samisk folkemusikk og folkemusikk fra andre kulturer
- Gjenkjenne lyden av sentrale blåse-, strenge- og slaginstrumenter

Efter 7. årstrinn

- Framføre sanger og viser fra eldre og nyere tid
- Beherske noen norske danser og danser fra andre land
- Gjenkjenne musikk fra historiske hovedepoker i kunstmusikken
- Diskutere særtrekk ved kunstmusikk, norsk og samisk folkemusikk, folkemusikk fra andre land og rytmisk musikk.

Efter 10. årstrinn

- Diskutere særtrekk ved rytmisk musikk, kunstmusikk og norsk, samisk og andre kulturers folkemusikk og gjøre rede for egne musikkpreferanser
- Gjenkjenne og benevne forskjellige instrumenter og ensembler innen ulike sjangre
- Gjøre rede for hvordan musikk gjenspeiler trekk ved samfunnsutvikling og ungdomskultur og hvordan dette kan komme til uttrykk gjennom ulike former for rytmisk musikk, kunstmusikk og norsk, samisk og andre kulturers folkemusikk.

Verdensarv: Lokale sanger og musikktradisjoner. Se og lytt til innspilling av lokale sanger.

LÆREPLAN I MAT OG HELSE

Formål med faget:

I et flerkulturelt samfunn er det viktig med bevissthet om norsk matkultur og det særegne for samisk mattradisjon, og ha kunnskap om og respekt for mattradisjoner i andre kulturer. Innen hovedområdet mat og kultur er måltidsskikker til hverdag, høytid og fest og kunnskap om norsk tradisjonsmat og mat i ulike kulturer og religioner sentrale tema.

KOMPETANSEMÅL I FAGET

Efter 4. årstrinn

- Dekke bord og beskrive hvordan måltidsskikker blir praktisert i ulike kulturer

Efter 7. årstrinn

- Finne oppskrifter i ulike kilder
- lage mat fra ulike kulturer

- lage mat i naturen og bruke naturen som ressurs

Efter 10. årstrinn

- lage mat for ulike sosiale sammenhenger og drøfte hvordan mat er med på å skape identitet
- Gi eksempel på hvordan kjøkkenredskaper, tillagingsmåter eller matvaner har endret seg over tid eller flyttet seg geografisk, og forklare hvordan det kan ha virket inn på folks liv.

Verdensarv: Oppskrifter fra Eydes barndomshjem.

LÆREPLAN I KROPPSØVING

Formålet med faget:

Opplæringa i faget skal medvirke til at elevene opplever glede, inspirasjon og selvforståelse ved å være i bevegelse og samhandle med andre.

KOMPETANSEMÅL I FAGET

Efter 4. årstrinn

- Være med i sangleker og enkle danser fra ulike kulturer

Efter 7. årstrinn

- Danse enkle danser fra ulike kulturer
- Beskrive lokale tradisjoner i friluftslivet

Efter 10. årstrinn

- Danse danser fra norsk kulturtradisjon og andre kulturer.

LÆREPLAN I NORSK

Formål med faget:

Norskfaget er et sentralt fag for kulturforståelse, kommunikasjon, dannelse og identitetsutvikling. Et hovedmål for opplæringen i norsk gjennom det 13-årige løpet er språklig selvtillit og trygghet i egen kultur som grunnlag i utvikling av identitet, respekt for andre kulturer, aktiv samfunnsdeltakelse og livslang læring.

KOMPETANSEMÅL FOR FAGET

Efter 2. årstrinn

- Fortelle sammenhengende om opplevelser og erfaringer
- Finne skjønnlitteratur og faktabøker på bibliotek til egen lesing
- Snakke om innhold og form i eldre og nyere sanger, regler og dikt

Efter 4. årstrinn

- Framføre tekster for medelever
- Utrykke tanker om språk, personer og handlinger i tekster fra dagliglivet og i skjønnlitterære tekster fra ulike tider og kulturer

Efter 7. årstrinn

- Presentere fagstoff muntlig med mottakerbevissthet med eller uten hjelpemidler
- Finne språklige særtrekk i sitt eget miljø og sammenligne med noen andre dialekter

Efter 10. årstrinn

- Gjennomføre enkle foredrag, presentasjoner, tolkende opplesning, rollespill og dramatisering, tilpasset ulike mottakere
- Bruke tekster hentet fra bibliotek, internett og massemedier på en kritisk måte, drøfte tekstene og referere til benyttede kilder
- Presentere resultatet av fordypning i tre selvvalgte emner: et forfatterskap, et litterært tema og et språklig tema.

Verdensarv: Det finnes mange tekster knyttet til verdensarv som kan benyttes i norskfaget.

Metodiske tips

for læreren

Verdensarven

"Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet"

Innledning

Metodiske tips for læreren er ment å gi innspill til konkrete opplegg for klassen der lokalmiljøets kulturminner spiller en aktiv rolle. De metodiske tipsene skal kunne tilpasses et hvert alders- og klassenivå.

Når du studerer læreplanene, vil du alltid ha behov for å konkretisere de fine visjonene og gode formålene. Du stiller raskt spørsmålet: Hva betyr dette for min klasse? Hvordan skal jeg nå målene i Kunnskapsløftet når det gjelder formidling av verdensarven?

Det er mange visjoner og gode formål i læreplanene. Undervisningen kan ikke gå like dypt innen alle felt. Tipsene er ment for å gi inspirasjon og stimulere til å dra nytte av de lokale kulturminnene og industriarven Rjukan – Notodden i undervisninga.

Progresjon

Å lage en fullstendig plan for hvert trinn ville være å gripe inn i lærernes og skolenes selvstendige arbeid. Nye læreplaner vil også kunne gi nye føringer enn det Kunnskapsløftet gir oss.

Metodiske tips

1. Finn et kulturminne i nærmiljøet – de "små" kulturminnene

Etter å ha gjennomgått definisjoner for hva et kulturminne er, skal elevene ut på kultur-minnejakt.

Det kan lønne seg å dele kulturminnene opp i kategorier, for eksempel :

- Bygning
- Gjenstand
- immaterielle kulturminner (Norsk dokumentarv)
- Fornminner
- Kulturlandskap

For skoler som har stor nærhet til verdensarvens elementer, vil det her være naturlig å hjelpe elevene til å finne elementer som de kan presentere dypere. På nettet vil det finnes uttømmende informasjon om mange av dem.

2. Vis et kulturminne eller et element av verdensarven

Lag et prosjekt der elevene får i oppgave å ta med noen som ikke kjenner stedet så godt til et kulturminne og fortelle om det. Det kan være turister (samarbeid med et overnattingssted) eller innflyttere til stedet (samarbeid med kommunen). Eldre elever kan ta bilder av kulturminner på stedet og legge ut på Youtube eller skolens/klassens nettsider. Konkurransen kan tas i bruk.

3. Tegn et kulturminne eller noe fra verdensarven

Ta med elevene til et kulturminne og la dem tegne det på stedet. Det kan også tas foto/video og tegnes i klasserommet eller som hjemmelektse.

4. Fortell om et kulturminne

La elevene, etter en utflukt til et kulturminne, fortelle hva de tenkte eller følte ved opplevelsen.

Mange steder knytter det seg sagn eller spesielle historier til. Elevene kan be eldre mennesker om å fortelle sagnet eller historien og gjenfortelle det i klassen. Slike sagn kan også benyttes i skuespill eller rollespill. Samarbeid med lokale historielag kan være smart.

5. Skriv om et kulturminne

Elevene kan avhengig av alder skrive ned sagnet eller fortellingen om en opplevelse ved å besøke et kulturminne. Lag regler for den skriftlige oppgaven: For eksempel at det ikke skal være mer enn et visst antall ord, fordi det skal legges ut på nettet. Å lage tekst til bilder kan også være en god øvelse. Å skrive et dikt om et kulturminne/opplevelse er en spennende utfordring. Klassen kan lage en diktsamling som kan brukes som gave til foreldre, kommunen

6. Besøk det lokale museum eller bygdetun

Det gjelder å utnytte lokalmiljøets museer! Tradisjonell omvisning er naturlig å tilby, men det er også mulig å etterspørre mere tilpassede opplegg for årstrinnet. Det er mulig å be elevene se etter spesielle ting som finnes. Det kan være detaljer ved huset eller interiøret. Det er mulig å legge leitinga opp som en skattejakt. Det kan være en spesiell gjenstand eller bygningsdetalj.

7. Finn gamle stedsnavn og historien bak

Stedsnavn finnes overalt. De fleste er gamle. Går det an å finne ut hvor gamle stedsnavnene er?

og finnes det en historie bak navnsettingen? Har navnene endret seg?

8. Lær byens/bygdas historie

Det forutsettes at elevene skal kjenne stedets historie. En fin måte å gjøre det på er å få elevene til å lage rollespill: En familie i gammel tid. Her kan gruppene spille roller fra forskjellige epoker. Å finne eller lage klær som passer epoken setter farge på opplegget. Å tegne kart fra forskjellige epoker som viser bebyggelsens utvikling (eller tilbakegang) er en innfallsvinkel der en kan bruke håndtegning eller digitale hjelpemidler. Et viktig element fra Rjukan – Notoddens industriarv er fortellingen om overgangen fra bondesamfunn til industrisamfunn.

9. Lær tradisjonshåndverk

Håndbåren kunnskap må læres ved å utføre håndverket. Det være seg spikking, veving, strikking, toving, makramé eller treskjæring. En utstilling andre kan beundre, er inspirerende for de fleste.

10. Lokal byggeskikk og arkitektur

Elevene skal se og forstå hva som er lokal byggeskikk. La en gruppe elever ta bilder av gamle bygninger og la dem diskutere hva som er karakteristisk. Det kan være plassering i terrenget, takvinkel, byggemateriale, bygningsmåte eller fargebruk.

En annen gruppe tar bilder av dagens bygg og diskuterer hvilke fellestrekk de finner og hvorfor de tror det er blitt slik. Elevene må gjerne søke kilder på internett eller blant befolkningen på stedet. Gruppene presenterer sine funn for hverandre. Dernest blir oppgaven å finne ut om den gamle byggeskikken har påvirket den nye.

En annen oppgave er å ta bilder av gamle hus på stedet og finne dets historie: Hvem bygget det? Hvem har eid det? Hva er det brukt til? Bilder og beskrivelse kan bli en fin utstilling, brosjyre eller legges ut på nettet. På Røros har de hatt et prosjekt som går ut på å adoptere et hus. Se mer om dette på ..

11. Krittisk blikk: Nytt og gammelt

De fleste steder er det bygget nye bygg inntil eller i nærheten av gamle bygninger. Elevene skal lære å se på gammelt og nytt med krittisk blikk. Er det nye tilpasset det gamle? i tilfelle hvorfor –

eller hvorfor ikke? Det kan lages bildereportasjer som dokumenterer det elevene finner ut.

Byene Rjukan og Notodden har mange slike eksempler.

12. Spille og danse tradisjonsmusikk

UNESCOs immaterielle tradisjonsarv kan belyses ved at elevene både lytter til og selv spiller tradisjonsmusikk. Tradisjonsdansen har utviklet seg fra bygd til bygd, og det finnes mange lokale varianter. For å utforske dette, trengs lokale eksperter. De finnes i spellemanns- eller danselag og kan inviteres til skolen.

13 Synge tradisjonelle sanger

Her finnes et rikt og variert materiale. Spør elevene hvilken sang de hørte aller først i livet. Det er ofte tradisjonelle barnesanger som er en del av kulturarven vår. Lokale sanger, både gamle og nye, finner du her..

14. Tema: Vann. Redskaper. Dyr. Mat

lag temaoppgaver om hvorledes vann har blitt behandlet og brukt gjennom eldre generasjoner til vår tid. Det samme når det gjelder redskaper, dyr eller mattradisjoner på stedet. Andre tema kan også benyttes. Det kan lages en temadag eller uke som gir elevene anledning til fordypning i temaet.

15. Ta bilder – legg ut på YouTube med tekst

Det kan lages bilder/foto med en begrenset tekst innen alle tema eller områder som er nevnt ovenfor. Dette kan legges ut på Youtube. De som klikker seg inn, kan utfordres til å legge inn tilsvarende fra sitt nærmiljø. Sett en streng grense for antall ord. Som regel strever mange elever med å få tekster lange nok. Å få en grense for hvor mye de får lov til å skrive, kan trigge dem! Opplegg her kan tilpasses den digitale satsingen skolene er i gang med.

16. Lokale diktere

Lokalt i denne sammenhengen kan være ganske vidt. Oppgaven blir å lære om forfattere som har en tilknytning til stedet eller omegnen/fylket, hvor de kan være født, har bodd eller er begravd.

Hvem var de? Hva skrev de? Hva synes elevene om det de skrev? Det kan lages rollespill om forfatteren eller skuespill fra tekstene.

17. Det store eventyrprosjektet

Eventyrene våre er en rik tradisjon med mye symbolikk. Å lage en eventyrkveld for foreldre og yngre søsken eller hele skolen kan inneholde alt fra troll og tusser til espen askeladd. Eventyrene er ofte bygget opp etter et bestemt mønster. Elevene kan forsøke å lage egne eventyr over samme lest. ellers kan elevene lære seg et eventyr, sagn eller folkediktning og gjenfortelle det i en barnehage ved et besøk eller på eventyrkvelden. Eventuelt kan de øve inn et skuespill basert på et eventyr eller sagn. Dette er en viktig del av den immaterielle kulturarven – som er et vanskelig begrep å få tak på. Begrepet får mening når elevene arbeider med stoffet. Eventyrfortellingen kan suppleres med sagn, spill, dans og tradisjonsmat/bakst på eventyrkvelden og gjennomføres som et større prosjekt med flere fag integrert.

18. Lag tradisjonsmat

Tradisjonsmat er ofte kortreist mat og har således et miljøfortrinn som bør fremheves, og det passer godt inn i temaet bærekraft. Gamle oppskrifter finnes i lokalhistorien og i gamle kokebøker. Gamle bake- og matlagingsteknikker kan være spennende å utforske. La elevene finne ut prisen på matvarer før og nå.

20. Lag en film

Elevene har etter hvert sine egne iPadder og med disse kan elevene filme og redigere. Det kan lages oppgaver med filming av kulturminner, de kan lage egne bøker og ha framføringer. Å lage film om et handverk knyttet til kulturarven i lokalmiljøet vil være nærliggende. Det kan være fra industri, smiing, byggearbeider, bakerier, gårdsarbeid.

22. Geologi og kulturminner

Kulturminner i skog og mark kan inngå i et geologiprojekt. Kanskje det blir ekstra artig å registrere slike kulturminner i GiS. Å legge ut bilder av funnene med kartkoordinater kan også være et interessant sluttprodukt.

Oppgavesett til
elevene

Tema: KULTURARVEN

Kan utføres som gruppeprosjekt eller enkeltoppgaver.

Passer best i ungdomsskolen og siste år i barneskolen, men elementer kan også benyttes tilpasset på lavere trinn.

1. Hva er et kulturminne?
2. tegn et kulturminne i nærheten av skolen eller hjemmet ditt
3. Synes du kulturminner er viktig?
4. Finn ut om det finnes noe automatisk fredet kulturminne i din kommune? Fortell hva og hvor.
5. Intervju et eldre menneske du kjenner om opplevelser i barndommen
6. Ta med en gjenstand som dine besteforeldre brukte, men som ikke lenger brukes i dag. Forklar klassen hva det er, og hva det ble brukt til.
7. Lag en historie om et kulturminne i kommunen din. Legg denne ut på Youtube og inviter andre til å fortelle historier fra sin kommune.
14. Ta bilde av et kulturminne, legg til kommentarer og legg ut på Youtube
15. Tegn et kart over kulturminnene i din kommune. Ta utgangspunkt i skolen, byen eller kommunesenteret. Tegn inn hvor du selv bor.
17. Kan du nevne et sted eller bygning i kommunen som er ganske nytt og som du tror vil være et kulturminne for dine barnebarn?
18. Hvilke kulturminner har minoritetsgrupper i Norge gitt oss?
19. FN har utpekt verdensarvområder i Norge. Hvor finner vi disse? Se UNESCO Norge. Hva er begrunnelsen for utvalget?

Hvor finner jeg fakta om den norske kulturarven?

Definisjoner

«Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet»

HVA ER KULTUR?

Referanse: Ot.prp.nr.50 (2006-2007) - Kulturlova

Med kulturvirksomhet mener en:

- a) å skape, produsere, utøve, formidle og distribuere kunst- og andre kulturuttrykk
- b) å verne om, fremme innsikt i og videreføre kulturarv
- c) å delta i kulturaktivitet
- d) å utvikle kulturfaglig kunnskap og kompetanse

KVA ER EIT KULTURMINNE?

Referanse: Lov om kulturminner § 2 - Kulturminnelova

Med **kulturminner** menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Disse kaller vi de **materielle kulturminnene**. Det betyr at vi kan ta på dem.

Vi har også de **immaterielle kulturminnene**. Det er alt som ikke kan tas på, men allikevel er en vesentlig del av våre kulturminner.

et par eksempler:

- a) et instrument kan være et materielt kulturminne, men musikken det lager, er et immaterielt kulturminne.
- b) et skrevet teaterstykke kan være et materielt kulturminne, men skuespillet som fremføres på scenen, er et immaterielt kulturminne.
- c) Skolebygget du er i kan være et materielt kulturminne, men det du lærer, for eksempel gamle håndverkteknikker som treskjæring, baking eller strikking er immaterielle kulturminne. Vi kaller det handlingsbåren kunnskap. Vi har flere håndverk som i dag er truet med å bli borte. Å ta vare på den handlingsbåre kunnskapen er også kulturminnevern.

KULTURARV

Med kulturarv mener vi de kulturminnene vi har arvet fra våre forfedre – det folk som levde før, har laget eller utført og som fremdeles finnes.

KULTURMINNEVERN

noen sier kulturvern, men mener stort sett kulturminnevern. Det betyr rett og slett å verne

kulturminnene slik at de bevares for ettertiden og ikke går til grunne eller ødelegges.

FREDNING

Det er riksantikvaren som vedtar fredning av en bygning, interiør, objekt eller område. Endringer av noe som er fredet, må godkjennes av riksantikvaren, som er en statlig organisasjon under Miljøverndepartementets ansvarsområde

BEVARINGSVEDTAK

Kommunestyret kan treffe vedtak om at en bygning eller område er verneverdig. Bevaringsvedtak gjelder i hovedsak bare utvendig og er ikke så strenge som fredningsvedtak. Det er lettere å få til endringer, men slike endringer må alltid godkjennes av kommunen.

VERNEVERDIG

Mange steder, bygninger og kunnskap har ikke offentlige vedtak om at de er fredet eller skal bevares, men er allikevel å regne som kulturminner og derfor verneverdig.

AUTOMATISK FREDET KULTURMINNER

Referanse: Riksantikvarens publikasjoner - informasjonsblader – www.ra.no

automatisk fredete arkeologiske kulturminner ble før ofte kalt fornminner.

I medhold av kulturminneloven er alle kulturminner fra tiden før 1537 automatisk fredet. For yngre kulturminner må det fattes vedtak om fredning i hvert enkelt tilfelle. Samiske kulturminner er automatisk fredet når de er eldre enn 100 år. Automatisk fredning gjelder også kulturminner på Svalbard fra tiden før 1945. Marine kulturminner (kulturminner under vann) som er eldre enn 100 år, har også et spesielt vern i kulturminneloven.

Fredningen omfatter både de synlige kulturminnene og de som ligger under markoverflaten. Den automatiske fredningen gjelder også for de kulturminner som ennå ikke er oppdaget eller registrert. Landskapet gjemmer spor etter folk som har levd i tidligere tider. Kulturminner er de fysiske sporene, som gravplasser, boplasser, veifar og gamle dyrkningsspor og gjenstander, sagn og tradisjoner som er knyttet til dem. Vi deler dem gjerne inn slik:

- Faste kulturminner er de håndgripelige, men ikke flyttbare kulturminner.

- Løse kulturminner er flyttbare gjenstander.
- Immaterielle kulturminner omfatter sagn og tradisjoner.

Som oftest hører gjenstander og faste kulturminner sammen. Om noen finner et sverd fra jernalderen i åkeren, stammer det sannsynligvis fra en overpløyd gravhaug eller en oldtidsgrav som kanskje aldri har vært synlig på markoverflaten.

Gårdbrukeren ser en hindring for traktoren - et stykke oppløyd mark. Arkeologen forteller at dette er en gravhaug – den er fredet.

MUSEUM

Et museum er et område eller bygg som har samlet hus, illustrasjoner eller gjenstander fra gamle dager. Museer rundt om i landet har kunnskap om kulturminner, basert på både tema og geografiske område. Det finnes museum som har spesialisert seg på et temaområde, og det finnes museum som tar utgangspunkt i geografiske områder, lokalt, regionalt og nasjonalt.

HVORFOR ER DET VIKTIG Å TA VARE PÅ KULTURARVEN?

De eldste sporene etter mennesker i Norge er ca. 11000 år gamle. Våre kilder til kunnskap om historien, kan synes mer oppstykket jo eldre de er. Tidens tann har tæret og ført til at spor er forsvunnet og vanskelige å finne. I de eldste periodene fantes ikke skriftspråk, og derfor er det ingen skriftlige kilder fra den tida. Det er funnene som taler til oss.

Boplasser, daglige bruksting og hellige steder forteller mye om liv og samfunnsforhold og er vår viktigste kilde til kunnskap og forståelse. Det er derfor spesielt viktig å ta vare på kulturminnene fra de eldste tider. Lokale eksempler her!

* Forståelse og opplevelse.

Dette gir mulighet til å oppdage nye kulturminner, som bidrar til å forandre og utvide vår kunnskap om og forståelse av fortida. Forstår vi fortida og hvorledes utviklinga har vært, kan det være lettere for oss å forstå vår egen samtid. Forstår vi vår egen samtid, vil det være enklere å treffe gode valg for utviklinga videre.

*** Røtter og identitet**

Å kjenne sine røtter gir oss identitet – å kjenne seg selv og hva en står for gir selvtillit og trygghet. Når du er trygg på deg selv, har selvtillit og tro på egne ferdigheter, er det lettere å møte verden utenfor med åpenhet og nysgjerrighet.

*** Ny utvikling**

Kunnskap om kulturminner og tradisjoner kan være det beste utgangspunkt for ny forskning og utvikling, eksperimenter og nye oppfinnelser.

§ 1 i lov om Kulturminner sier det slik: *Kulturminner og deres egenart og variasjon skal vernes både som en del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser og som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.*

HUSK: Kulturminner er ikke bare en arv fra våre forfedre, men også et lån fra våre barn. Vi må ta vare på kulturarven slik at og de som vokser opp etter oss, kan ta del i den. Kulturarven gir grobunn for ny utvikling og vekst.

HVEM ER ANSVARLIG FOR KULTURMINNENE, OG HVOR KAN DU HENVENDE DEG?

OFFENTLIGE

Nedenfor finner du en oversikt over offentlige aktører som har med kulturminner å gjøre.

Kommunene [www.\(navn\).kommune.no](http://www.(navn).kommune.no)

Kommunene spiller en viktig rolle i forvaltningen av kulturminner. Først og fremst gjelder dette gjennom deres areal- og miljøpolitikk. Kommunene sitt fremste virkemiddel på dette området er Plan og bygningsloven. En kommune kan vedta bevaring av et kulturminne.

Departementene www.regjeringen.no

De ulike departementene har ansvar for kulturminner som er relatert til sitt ansvarsområde.

Miljøverndepartementet har et spesielt ansvar for kulturminner. På nettsiden deres kan du mellom annet lese om nyheter innen kulturminnefeltet, lese om miljøstatusen i Norge og finne regelverk knyttet til kulturminnevern.

Riksantikvaren www.ra.no

Riksantikvaren fungerer som Direktoratet for kulturminneforvaltning, og har et overordnet faglig ansvar for den regionale kulturminneforvaltningen sitt arbeid med kulturminnevern. Dette er Miljøverndepartementets rådgivende og utøvende faginstans for forvaltning av kulturminner og kulturmiljø. Riksantikvaren har ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført. Riksantikvaren gjør vedtak om fredning av et kulturminne. Riksantikvaren har også et overordnet ansvar for verdensarven.

På nettsiden til riksantikvaren kan du finne gode råd og veiledning.

HUSK: Kulturminner er ikke bare en arv fra våre forfedre, men også et lån fra våre barn.

Vi må ta vare på kulturarven slik at de som vokser opp etter oss, kan ta del i den. Kulturarven gir grobunn for ny utvikling og vekst.

ORGANISASJONER OG ANDRE VIRKSOMHETER

Nedenfor finner du en oversikt over organisasjoner og andre virksomheter som har med kulturminner å gjøre.

Norges kulturvernforbund www.kulturvern.no

Norges kulturvernforening er en paraplyorganisasjon for frivillige organisasjoner som arbeider med historie og kulturminnevern. organisasjonen arbeider for å øke kjennskapen og interessen for historie og kulturvern, støtte arbeidet for registrering, innsamling, vern, bruk og formidling av kulturminner. Norges kulturvernforening har 20 medlemsorganisasjoner, og dersom du går inn på nettsiden deres, finner du oversikt over alle disse der.

Bunad- og folkedraktrådet www.bunadraadet.no

Bunad- og folkedraktrådet er en nasjonal institusjon som arbeider med dokumentasjon, formidling og rådgiving for å fremme kunnskap om produksjon og bruk av folkedrakter og bunader. Arbeidet er rettet mot ulike grupper: Produsenter, studenter, forskere, museumsfolk og brukere av bunad.

Fortidsminneforeningen www.fortidsminneforeningen.no

Fortidsminneforeningen er en frivillig organisasjon som i første rekke engasjerer seg i historiske bygninger og bygningsmiljø, men er også opptatt av kulturminner generelt. På nettsiden til

Fortidsminneforeningen finner du gode råd om kulturminnevern i praksis. Foreningen har også en serie med hefter som heter Gode råd, og informasjon om disse finner du på deres nettside.

Landslaget for lokalhistorie www.historielag.org

organisasjonen er hovedorganisasjon for 417 historielag rundt om i Norge, og vil arbeide for å øke interessen for lokalhistorie.

Landslaget for Spelemenn www.folkemusikk.no

Denne organisasjonen ivaretar den immaterielle kulturarven innen sang, dans og spill, og arrangerer landskappleiken hvert år.

Noregs Ungdomslag www.ungdomslag.no

Denne kulturorganisasjonen har medlemsorganisasjoner med aktiviteter knyttet til mellom annet folkedans og bunad. organisasjonen arbeider for å ta vare på og styrke den tradisjonelle folkekulturen. organisasjonen hatt en sentral rolle i rekonstruksjonen av mange bunader rundt om i landet.

Norsk forening for fartøyvern www.norsk-fartoyvern.no

norsk forening for fartøyvern er en landsomfattende forening for verneverdige fartøy, og formålet er å fremme bevaring av verneverdige fartøy etter antikvariske retningslinjer. i dag har foreningen 122 medlemsfartøyer, og aktiviteten rundt disse er basert på frivillig innsats.

Norges Husflidslag www.husflid.no

Norges Husflidslag er en kultur- og interesseorganisasjon som har som hovedoppgave å styrke den levende husflidstradisjonen i Norge. For Norges Husflidslag er det viktig å bevare og videreformidle kunnskapen og ferdighetene innenfor de viktigste og også de mer spesielle teknikker innen husflid. organisasjonen har lokale husflidslag over hele landet.

Norsk Handverksutvikling www.nhu.no

organisasjonen arbeider med vern, videreføring og utvikling av håndverk, både som kunnskap, uttrykksform og yrke. norsk Handverksutvikling skal, på oppdrag fra Kultur- og kirkedepartementet, opprettholde og styrke fag som blir regnet som små og verneverdige.

Norsk Kulturarv www.kulturarv.no

Dette er en ideell, medlemsbasert stiftelse med formål å bidra til vern av kulturarven gjennom bærekraftig bruk. Stiftelsen fokuserer på næringsutvikling med basis i kulturminner, fordi dette er nødvendig for å skaffe inntekter som kan bidra til å ta vare på mangfoldet i kulturarven. Norsk

Kulturarv gir ut medlemsbladet Kulturarven med nyheter og artikler om virksomheten sin og kulturminnevern generelt.

Norsk kulturråd www.kulturrad.no

Norsk kulturråd har fokus på den immaterielle kulturarven. Kulturrådet ønsker å stimulere til prosjektbasert arbeid med bevaring, dokumentasjon og formidling av materiale som utgjør grunnlaget for øket kunnskap om kultur og levesett i norge. Det generelle målet til kulturrådet når det gjelder kulturvern, er å verne kulturarven i norge og gjøre kulturverdiene bedre kjent og tilgjengelig for flest mulig.

Stiftelsen UNI www.stiftelsen-uni.no

Stiftelse med ideelt formål å fremme allmennyttig virksomhet innen skade- og miljøvern.

Idè/kilde: Kulturarven – undervisningsopplegg for grunnskolen. Utarbeidet av Norsk Kulturarv ved Grete Hornvedt. Vågå 2008.

Tekst: Anne Haugen Wagn